

RIETUMBALKĀNI

ES ir izstrādājusi politiku, ar ko atbalsta Rietumbalkānu valstu pakāpenisku integrāciju Savienībā. Horvātija kā pirmā no septiņām šā reģiona valstīm pievienojās ES 2013. gada 1. jūlijā, un Melnkalne, Serbija, Ziemeļmaķedonijas Republika un Albānija ir oficiālas kandidātvalstis. Ir uzsāktas pievienošanās sarunas ar Melnkalni un Serbiju, un tajās atvērtas vairākas sadaļas, savukārt Bosnija un Hercegovina un Kosova ir potenciālas kandidātvalstis.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) V sadaļa: ES ārējā darbība;
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 207. pants: starptautiskie tirdzniecības nolīgumi;
- LES 49. pants: pieteikšanās un dalības kritēriji.

MĒRĶI

ES tiecas veicināt mieru, stabilitāti un ekonomikas attīstību Rietumbalkānos un radīt iespēju integrācijai ES.

PRIEKŠVĒSTURE

ES 1999. gadā sāka īstenot stabilizācijas un asociācijas procesu (SAP), kas ir satvars ES un reģiona valstu attiecībām, un Stabilitātes paktu – plašāku iniciatīvu, kurā iesaistīti visi galvenie starptautiskie dalībnieki. Stabilitātes paktu 2008. gadā aizstāja Reģionālās sadarbības padome. Eiropadome 2003. gada sanāksmē Salonikos atkārtoti apstiprināja, ka visas SAP valstis ir potenciālas kandidātes dalībai ES. Eiropas perspektīva tika vēlreiz apstiprināta Komisijas 2018. gada februāra Rietumbalkānu stratēģijā un Sofijas deklarācijā, ko pieņēma ES un Rietumbalkānu valstu 2018. gada 17. maija augstākā līmeņa sanāksmē Bulgārijas galvaspilsētā.

INSTRUMENTI

A. Stabilizācijas un asociācijas process (SAP)

SAP, ko uzsāka īstenot 1999. gadā, ir stratēģiskais satvars Rietumbalkānu valstu un ES pakāpeniskas tuvināšanās atbalstam. Tā pamatā ir divpusējas līgumattiecības, finansiāla palīdzība, politisks dialogs, tirdzniecības attiecības un reģionālā sadarbība.

Līgumattiecības izpaužas kā stabilizācijas un asociācijas nolīgumi (SAN). Tie nodrošina politisku un ekonomisku sadarbību un brīvās tirdzniecības zonu izveidi ar attiecīgajām valstīm. Visi SAN – to pamatā ir kopīgi demokrātijas principi, cilvēktiesības un tiesiskums – veido pastāvīgas sadarbības struktūras. Stabilizācijas un asociācijas padome, kas ik gadu tiekas ministru līmenī, uzrauga attiecīgo nolīgumu piemērošanu un īstenošanu. Tai palīdz Stabilizācijas un asociācijas komiteja. Visbeidzot, Stabilitātes un asociācijas parlamentārā komiteja nodrošina sadarbību starp Rietumbalkānu valstu parlamentiem un Eiropas Parlamentu.

Kopš 2016. gadā stājās spēkā SAN ar Kosovu, spēkā ir SAN ar visām Rietumbalkānu kandidātvalstīm un potenciālajām kandidātvalstīm. Kosovas gadījumā SAN ir noslēgusi tikai ES, un dalībvalstīm tas nav jāratificē (piecas dalībvalstis neatzīst Kosovu par neatkarīgu valsti). Tirdzniecība un ar to saistītie SAN aspekti ir iekļauti pagaidu nolīgumos, kas parasti stājas spēkā drīz pēc to parakstīšanas, jo tirdzniecība ir ekskluzīvā ES kompetencē.

B. Pievienošanās process

Valstīm, kas kandidē uz dalību ES, ir jāatbilst Kopenhāgenas politiskajiem kritērijiem (sk. faktu lapu “Savienības paplašināšanās”). Kad valsts ir atzīta par kandidāti, to, cik ātri tā virzās uz priekšu šā procesa dažādajos posmos, lielā mērā nosaka pašas valsts nopelni un sasniegumi.

Kandidātvalstij ir jāpieņem un jāīsteno visi ES tiesību akti (*acquis communautaire*). Komisija savos ikgadējos ziņojumos par valstīm ziņo par gūtajiem panākumiem. Visus svarīgos lēmumus no sarunu sākšanas līdz to slēgšanai pēc vienprātības principa pieņem Padome. Visbeidzot, Parlamentam un Padomei ir jāapstiprina pievienošanās līgums, un pēc tam tas jāratificē visām līgumslēdzējām valstīm.

Kandidātvalstis un potenciālās kandidātvalstis saņem finansiālu palīdzību nepieciešamo reformu veikšanai. Kopš 2007. gada ES pirmspievienošanās palīdzību virza ar vienu kopīgu instrumentu – pirmspievienošanās palīdzības instrumentu (PPI). Lielākā daļa kandidātvalstu un potenciālo kandidātvalstu arī var piedalīties ES programmās.

C. Reģionālā sadarbība

Eiropas integrācija un reģionālā sadarbība ir savstarpēji cieši saistītas. Viens no galvenajiem SAP mērķiem ir mudināt reģiona valstis savstarpēji sadarboties daudzās un dažādās jomās, arī saistībā ar saukšanu pie atbildības par kara noziegumiem, robežjautājumiem, bēgļiem un cīņu pret organizēto noziedzību. Viens no PPI īpašajiem elementiem ir veltīts reģionālajai sadarbībai un pārrobežu programmām.

Reģionālās sadarbības padome (RSP), kas atrodas Sarajevā, darbojas Dienvidaustrumu Eiropas sadarbības procesa (DAESP) vadībā. RSP tiecas atbalstīt savu locekļu, kas nav ES dalībvalstis, Eiropas un eiroatlantiskos centienus un attīstīt sadarbību ekonomiskās un sociālās attīstības, enerģētikas un infrastruktūras, tieslietu un iekšlietu, drošības sadarbības, cilvēkkapitāla veidošanas un parlamentu attiecību jomās. ES un daudzas no tās dalībvalstīm atbalsta RSP un līdzdarbojas tajā.

Cita svarīga reģionāla iniciatīva ir Centrāleiropas brīvās tirdzniecības nolīgums (CBTN). Turklāt Rietumbalkānu valstis arī līdzdarbojas vairākās reģionālās struktūrās.

D. Bezvīzu ceļošana

Kopš 2009. gada decembra bez vīzām uz Šengenas zonu var ceļot bijušās Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikas (tagad – Ziemeļmaķedonijas Republika), Melnkalnes un Serbijas pilsoņi un kopš 2010. gada novembra – Albānijas un Bosnijas un Hercegovinas pilsoņi. 2012. gada janvārī tika sākts dialogs ar Kosovu par vīzu režīma liberalizāciju. 2018. gada jūlijā Komisija apstiprināja, ka Kosova ir izpildījusi pēdējo kritēriju. 2018. gada septembrī Parlaments sekoja tās paraugam un nolēma sākt iestāžu sarunas, kuras šobrīd tiek risinātas.

PAŠREIZĒJAIS STĀVOKLIS

A. Albānija

Albānija iesniedza pieteikumu dalībai ES 2009. gada 28. aprīlī. Komisija 2012. gadā norādīja, ka ir gūti labi panākumi, un ieteica pēc vēl neīstenotu reformu pieņemšanas valstij piešķirt kandidātvalsts statusu. Šis nosacījums tika lielā mērā izpildīts pirms 2013. gada jūnijā notikušajām valsts parlamenta vēlēšanām. 2013. gada oktobrī Komisija skaidri ieteica piešķirt Albānijai ES kandidātvalsts statusu, un tā kļuva par kandidātvalsti 2014. gada jūnijā. Ņemot vērā valsts panākto, Komisija savos 2016. un 2018. gada ziņojumos ieteica sākt pievienošanās sarunas ar Albāniju. 2018. gada jūnijā Padome piekrita iespējamai pievienošanās sarunu sākšanai ar Albāniju 2019. gada jūnijā, pieņemot, ka ir izpildīti vajadzīgie nosacījumi.

B. Bosnija un Hercegovina

Bosnija un Hercegovina ir potenciāla kandidātvalsts. SAN tika apspriests un parakstīts 2008. gada jūnijā, taču tā stāšanās spēkā bija iesaldēta, lielākoties tādēļ, ka valsts nebija izpildījusi svarīgu Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumu. ES atjaunotā pieeja šai valstij, lielāku uzsvāru liekot uz ekonomikas pārvaldību, ļāva 2015. gada 1. jūnijā pēc ilgās kavēšanās SAN beidzot stāties spēkā. 2016. gada 15. februārī šī valsts iesniedza dalības pieteikumu. Komisija pašlaik izstrādā atzinumu, pamatojoties uz atbildēm, ko Bosnija un Hercegovina sniedza, aizpildot visaptverošu anketu. Tikmēr Bosnijas un Hercegovinas parlamenta nespēja vienoties par procedūras noteikumiem, kas piemērojami tā sanāksmēm ar Eiropas Parlamentu (divreiz gadā), nozīmē, ka šādas sanāksmes nav notikušas kopš 2015. gada novembra. Līdz ar to Bosnija un Hercegovina ir pārkāpusi SAN.

C. Ziemeļmaķedonijas Republika

Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika (tagad – Ziemeļmaķedonijas Republika) dalībai ES pieteicās 2004. gada martā, un 2005. gada decembrī tai tika piešķirts ES kandidātvalsts statuss. Tomēr valsts nav varējusi sākt pievienošanās sarunas, galvenokārt saistībā ar strīdu ar Grieķiju par tās lietoto nosaukumu “Maķedonija”. Šis strīds tika veiksmīgi atrisināts ar Prespas nolīgumu par valsts jauno nosaukumu “Ziemeļmaķedonija”, kas stājās spēkā 2019. gada februārī. Kopš 2009. gada Komisija ir konsekventi ieteikusi sākt sarunas par pievienošanos, un Parlaments šo ieteikumu ir vienmēr atbalstījis. 2018. gada jūnijā Padome piekrita iespējamai pievienošanās

sarunu sākšanai ar Ziemeļmaķedoniju 2019. gada jūnijā, pieņemot, ka ir izpildīti vajadzīgie nosacījumi.

D. Kosova

Tāpat kā Bosnija un Hercegovina, Kosova ir potenciāla ES kandidāte. Tā vienpusēji pasludināja neatkarību 2008. gada februārī. No visām ES dalībvalstīm Kosovas neatkarību nav atzinušas tikai piecas valstis (Grieķija, Kipra, Rumānija, Slovākija un Spānija). Rietumbalkānu reģionā Kosovas neatkarību nav atzinušas Serbija un Bosnija un Hercegovina. 2012. gada jūnijā tika laists klajā vīzu režīma liberalizācijas ceļvedis. 2018. gada jūlijā Komisija apstiprināja, ka Kosova ir izpildījusi pēdējo kritēriju. 2018. gada septembrī Eiropas Parlaments sekoja tās paraugam un nolēma sākt iestāžu sarunas, kuras šobrīd tiek risinātas. Pēc tam, kad Belgrada un Priština 2013. gada aprīlī panāca būtisku vienošanos par attiecību normalizēšanu (Briseles vienošanās), Eiropadome 2013. gada jūnijā nolēma sākt sarunas ar Kosovu par SAN. SAN stājās spēkā 2016. gada 1. aprīlī. Kosovas, tāpat kā Serbijas, turpmākā integrācija Eiropas Savienībā joprojām ir cieši saistīta ar ES veicinātā augsta līmeņa dialoga starp Kosovu un Serbiju īstenošanu, kā rezultātā būtu jāpanāk tiesiski saistošs visaptverošs nolīgums par to attiecību normalizēšanu.

E. Melnkalne

Melnkalne, kas kļuva neatkarīga 2006. gadā, pieteikumu dalībai ES iesniedza 2008. gada decembrī. 2010. gada decembrī tai tika piešķirts kandidātvalsts statuss, un 2012. gada jūnijā tika sāktas pievienošanās sarunas. Saskaņā ar ES jauno pieeju pievienošanās procesam sarunas izšķirīgajās tiesiskuma sadaļās – 23. sadaļā par tiesu reformu un pamattiesībām un 24. sadaļā par brīvību, drošību un tiesiskumu – tika uzsāktas sarunu sākumā 2013. gada decembrī. 2018. gada beigās sarunās ar Melnkalni bija atvērtas 32 no kopskaitā 35 sarunu sadaļām. 2018. gada februārī Komisija publicēja jaunu Rietumbalkānu stratēģiju, kurā paziņots, ka Melnkalne (un Serbija) līdz 2025. gadam varētu pievienoties ES, lai gan arī atzīts, ka šī perspektīva ir ārkārtīgi ambicioza.

F. Serbija

Serbija pieteikumu dalībai ES iesniedza 2009. gada decembrī, un 2012. gada martā, pēc tam, kad Belgrada un Priština panāca vienošanos par Kosovas reģionālo pārstāvniecību, tai tika piešķirts kandidātvalsts statuss. Pievienošanās sarunas tika oficiāli atklātas 2014. gada 21. janvārī. Pirmās divas sadaļas, tajā skaitā sadaļa par attiecību ar Kosovu normalizēšanu, tika atvērtas 2015. gada decembrī. Svarīgākās sadaļas, proti, 23. un 24. sadaļa tiesiskuma jomā, tika atvērtas 2016. gada 18. jūlijā. 2018. gada beigās bija atvērtas kopumā 16 sarunu sadaļas. 2018. gada februārī Komisija publicēja jaunu Rietumbalkānu stratēģiju, kurā paziņots, ka Serbija (un Melnkalne) līdz 2025. gadam varētu pievienoties ES, lai gan arī atzīts, ka šī perspektīva ir ārkārtīgi ambicioza. Serbijas, tāpat kā Kosovas, turpmākā integrācija Eiropas Savienībā joprojām ir cieši saistīta ar ES veicinātā augsta līmeņa dialoga starp Serbiju un Kosovu īstenošanu, kā rezultātā būtu jāpanāk tiesiski saistošs visaptverošs nolīgums par to attiecību normalizēšanu.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ir pilnībā iesaistīts stabilizācijas un asociācijas procesā, un tā piekrišana ir jāsaņem ikviena SAN noslēgšanai (LESD 218. panta 6. punkts). Parlamentam arī ir jādod piekrišana attiecībā uz katras jaunas valsts pievienošanos ES (LES 49. pants). Turklāt saistībā ar tā budžeta pilnvarām Parlamentam ir tieša ietekme uz pirmspievienšanās palīdzības instrumentam piešķirtajām summām. Parlamenta Ārlietu komiteja ieceļ pastāvīgos referentus jautājumos par visām kandidātvalstīm un potenciālajām kandidātvalstīm. Parlaments savu nostāju par ES paplašināšanos pauž ar ikgadējām rezolūcijām, atbildot uz Komisijas jaunākajiem gada ziņojumiem par valstīm. Visbeidzot, taču ne mazāk svarīgi, Parlaments ar savu delegāciju starpniecību uztur pastāvīgas divpusējas attiecības ar Rietumbalkānu valstu parlamentiem, delegācijām vidēji divreiz gadā ar attiecīgo parlamentu pārstāvjiem apspriežot jautājumus saistībā ar SAN un pievienošanos ES procesu.

André De Munter
04/2019

